

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

ԱՌՈՂՋՈՒԹԵԱՆ

ԿԱՆՈՆՆԵՐ

ՎԵՆԵՏԻԿ

Ի ՍՈՒՐԲՆ ՂԱԶԱՐ

1850

Հնգր.

498

Հայ
498

2

ԱՌՈՂՁՈՒԹԵԱՆ

ԿԱՆՈՆԵՆԵՐ

ՎԵՆԵՏԻԿ

Ի ՍՈՒՐԻՆ ԴԱՁԱՐ

1830

ԱՌՈՂԶՈՒԹԵԱՆ

ԿԱՆՈՆՆԵՐ

25669 Ձև 498

Երկար և առողջ կեանքը Աստուծոյ մեծամեծ պարգևներուն մէկըն է: Աս պարգևը անոր համար կու տայ Աստուած մեզի, որ աս աշխրբիս մէջ իրեն աղէկ ծառայենք, կեանքերնիս կարճ կամ հեւանդոտ է ըսելով չխորանջանք ու բարի գործքերէ ետ չիկենանք, որ անդին անխախտն ու անտրտում կենաց հասնինք:

Ամէնքը կրթաղձան աս նախանձելի վիճակին, աս անգին պարգևին. երբոր կորսընցընեն նէ՛ աւմէնքը տխուր և տրտում կ'երեցընեն

զերենք . և ամէն ջանք կ'ընեն զանիկայ նորէն ձեռք բերելու : Բայց մէկը չիկայ , կամ խիստ քիչ մարդկայ , որ քանի որ ձեռքն է՝ փոյթ սննայ աղէկ պահելու այսպիսի փառաբերել բարիքը :

Մեր օրերը մարդկանց մեծ մասին կեանքը կարճընալուն և առողջութիւնը աւրուելուն պատճառով՝ դատարկ , հեշտասէր և փառիկասէր կեանքը եղած է . և սակայն այնպիսիները կարծեն թէ՛ անույ՛ առողջ կը մնան , անույ՛ կեանքերնին երկայն կ'ըլլայ . որ չարաչար կըխաբուին . և խարէութիւննին ան ստենը կ'իմանան շատ անգամ՝ երբոր ալ ճար չիկայ :

Ըսով կ'իմացուի թէ՛ մարդ չիկայ որ առողջութիւնը չիսեսէ՛ ամէն բարիքներուն առջինը , և չխկայէ՛ թէ՛ առանց առողջութեան չիկայ երջանկութիւն մը աշխարհիս փայ :

Կը մնայ որ աս առողջութիւնը պահելու ճամբան աղէկ ճանչանք , որչափ գիւրջին ըլլալը իմանանք , ու անկէ՛ դուրս չելանք :

Ե՛հա աս ճամբան կը ցուցընէ՛նաև աս գրքուկը որ բժշկութեան վրայ գրող հին ու նոր հեղինակներէն քաղած է : Եւ թէպէտ ամէն մարդուն հարկաւոր է գիտնալ ու պահել ասոր մէջի կանոնները , բայց աւելի անոնց՝ որ մասնաւոր կերպով մը կարօտութիւն ունին իրենց առողջութեանը վրայ հոգ ունենալու . ինչպէս անոնք որ խառնուածքնին տկար է , կամ գէշ կըթու թեամբ աւրուած է , կամ երկայն հիւանդութիւն մը քաշեր են , կամ թէ՛ ընութեամբ փառիով մեծցած են , ու քիչ մը բանէ՛ շուտով կը վնասուին . ասանկ են ընդհանրապէս մեծամեծ քաղըրներուն բնակիչները :

ԳԼՈՒԽ ԱՌԱՋԻՆ

Օր , րոյս , եւ կրակ

Օգր մեր կենաց առջի կերպ
կուրր եւ սնունդն է . անոր համար
պիտի նայինք , որ կեցած տեղեր
նուս օգր ըլլայ մաքուր ու բարե-
խառն , եւ որչափ կարելի է մեր խառ-
նուածքին յարմար :

Ըստ մեր մարմնոյն ու հոգւոյն
բնական գորութիւնները աղէկ կը
բանին , մարտողութիւննիս աղէկ
կ'ըլլայ , խառնուածքնիս կը շտտուի ,
ծերութիւնը կ'ուշանայ , եւ կեանքեր
նիս կ'երկրնայ :

Ստորական բնակութիւնը պէտք
է ըլլայ չափաւորապէս բարձր եւ
չոր տեղեր : Ուստի նայելու է որ
մտ տեղուանքը չի գտուին վնասա-

կար արտաշնչութիւններ , մեռած
կամ հոտած ջրեր , կենդանեաց
աղբեր , հանրային ջրեր , կամ ուրիշ
վնասակար գոյրչիւքներ՝ ինչպէս որ
շատ հեղ բազմամարդ . քաղցրներուն
փողոցները կ'ըլլան :

Քաղքէն դուրս եղած բնակու-
թիւնները որչափ որ կարելի է նէ
մաքուր եւ վազուկ ջրերու մտ ըլ-
լան , բաց ու սարարտ դաշտերու
մէջ : Հետու ըլլան ընկուզի , թու-
զի , եւ ուրիշ գէշ հոտով ծառերը . եւ
ընդհանրապէս շատ ծառեր ալ չըլ-
լան բնակուած տեղին մտտերը . վասն
զի անով օգր թաց ու ծանր կ'ըլլայ ,
եւ քամի չիբանիր :

Օգուշանալու է թէ սաստիկ
տաքէն , թէ սաստիկ ցուրտ օդէն .
մանաւանդ մէկէն 'ի մէկ տաքէն
սաղ կամ սաղէն տաք ամենին
պէտք չէ անցնիլ :

Վնասակար են նոսն միշտ քա-

միտ կամ միշտ հանդարտ օղերը :
 Քնակած խուցերուն պատու-
 հանները երբեմն երբեմն բանալու
 է . մանաւանդ պատկելու խուցին-
 ները :

Քնանալու խուցերը պէտք է որ
 որչափ կարելի է ընդարձակ ու
 քամիտու ըլլան , և պատերը լաթե-
 դէններով վարդարուած չըլլան . վան-
 դի լաթը թացութիւն կը պահէ ,
 անով մնասակար կ'ըլլայ առողջու-
 թեան :

Սարդուս առողջութեանը մն-
 հաբեր բան է երկար ատեն գոց
 տեղի մէջ կենալը . մանաւանդ բազ-
 մութիւն կեցած տեղոյն մէջը . և
 աւելի գէշը՝ թէ որ գիշեր ատեն է ,
 և շատ ճրագներ վառուած են նոյն
 տեղին մէջ :

Ասանկ են խահմէի խանութե-
 րուն և տեսարանի տեղերուն շտոր :

Ատոր ճարը ան է որ ատեն ա-

տեն , կամ գոնէ օրը անգամ մը
 պատուհանները բացուին , կամ ա-
 նանկ տեղուանք աղէկ շինուած քամի
 բանելու գործիք դրուի :

Շատ առողջարար բան է՝ ա-
 մէն օր անէն դուրս ելլալ , ու գոնէ
 կէս ժամ մը դրսի պարզ ու մաքուր
 օդը վայելել :

Սանաւանդ անոնք որ ուսման
 հետ կ'ըլլան՝ պիտի նային որ իրենց
 կեցած խուցին օդը երբեմն փոխեն :

Արեգական ելլալէն քիչ մը ա-
 ոաջ , և անմիջապէս մտնալէն ետ-
 քի օդը՝ սովորաբար թաց կ'ըլլայ և
 օգտակար չէ :

Գետնի վրայ եղած բնակու-
 թիւնները թաց կ'ըլլան . անոնցմէ
 զգուշանալ պէտք է :

Անանկ տեղերուն օդը՝ գէշ գո-
 լորդիքներով լեցուն կ'ըլլան , որ կը
 մտնան մեր մարմնոյն մտրթին ծակ-
 տիւններուն մէջ . ջղերնիս կը թուլ-

ցընեն, հիւժերնիս կ'ապականեն, և կ'ուշացընեն անոնց շարժումը: Ան կից կը հետևին արեան երակներու գոյուկը, շնչարգելութիւն, ջրգողութիւն, և այլն:

Օգին մաքրութիւն ու արէկութիւն տուող բաներուն մէկն ալ լոյսն է. ուստի ան խուցերը որ լոյս չեն տեսնար, կամ խիստ քիչ կը տեսնան, առողջութեան վնաս է անոնց մէջ բնակիլը: Ասաւոր ու տխուր տեղուանք բնակողը՝ սուրբարար տկար կ'ըլլայ մարմնով, բընութեամբ մաղձոտ, և երեսին գոյնը գերնած:

Այսը թէ կենդանիներուն՝ թէ բոյսերուն մէկ հատիկ կեանք տուող բանն է: Այսը միշտ աշխուժութիւն և ուրախութիւն մը կը բերէ մեզի: Առաստուր տեղ բնակող մարդը սովորաբար աւելի առողջ կ'ըլլայ, կերպարանքը և գոյնը աւելի

գուարթ և քաղցր. իսկ որոնք որ մութ ու խաւար տեղեր կը բնակին՝ տխուր ու մեղամաղձոտ են, և արժգոյն կերպարանք ունին:

Այսիկայ յայտնի նշան է՝ որ անոնց մարմնոյն ջիւղերն ալ տկար ու հիւանդոտ կ'ըլլան:

Ախանքով վառարանը շատ աւելի օգտակար է՝ քան թէ թոնիրը կամ կրակի վառարանը:

Ախատ ցուրտ երկիրներ երկրթէ կամ սլատէ «օպպի» գործածութիւնն ալ գէշ չէ. բայց նայելու է որ խուցին տաքութիւնը չափէ՝ դուրս չըլլայ. չէ նէ զանազան հիւանդութիւններու, հարբութիւններու, շնչարգելութեան, վեռնոտութեան, իջուածքի, և ուրիշ ցաւերու սլատձառ կ'ըլլայ:

Աձուխի կրակ բանեցընելը տան մէջ շատ վնասակար բան է. մանաւանդ երբոր աղէկ մը աձուխները

կրակ չեն եղած : Եւ ասկէց քանի
քանի յանկարծական մահեր ու
հիւանդութիւններ հանդիպելը ւ-
մնուն յայտնի է :

Ուստի մասնաւոր կերպով ջա-
նարու է որ կրակարանի (Ժանդալ)
կամ թանրի մէջ դրուած կրակը փայ-
տի կրակ ըլլայ . ան ալ թէ որ կա-
րելի է կակուղ քան թէ կարծր փայ-
տի . և կրակ դառնալէն ետքը՝ մ-
ջը կտոր մը երկաթ ձգելը արէկ է :

ԳԼՈՒԽ ԵՐԿՐՈՐԴ

Կերակոչք և ըմպելիք

Մարդս թէ՛ մտեղէն և թէ՛ խո-
տեղէն կերակուցներով կրնայ ա-
պրիլ . անոր համար ամէն մարդ ա-
ւելի մէկը քան թէ մէկալը պիտի ու-
տէ , ինչպէս որ իր խառնուած
քին ձեռք կու տայ :

Եւ սակայն միշտ օգտակար է
չափաւոր երկու տեսակ կերակրէն
ալ խառնելը . որով մէկը մէկալն
պակսութիւնը կը բարեխառնէ :

Մտեղէն կերակուրները աւելի
մտունդ և ուժ կու տան : Բայց
սովորաբար աւելի դժուարամարս
են՝ քան թէ խոտեղէն կերակուրնե-
րը : Իսկ խոտեղէնը օգտակար է ,
վասն զի հիւժեքը կը մաքրէ , և ա-

ուող կը պահէ բնութիւնը . մանա-
ւանդ թէ որ հետը քիչ մը մտեղէն
ալ ուտուի :

Կերակուր մը որչափ պարզ ըլլայ ,
կամ պարզ կերպով համեմատ ըլլայ ,
այնչափ աւելի աւողջարար է : Հա-
մեմները (Բէրպի)էնէրը , և չափա-
զանց պահարէղէնէրը միշտ դը-
ժուարամարս են , և ներքին հիւ-
թերք կ'ապականեն :

Ղերմակ միա ունեցող կենդանի-
ներուն միտք , թէ չորքոտանի ըլ-
լան , թէ ձկնեղէն և թէ թռչնե-
ղէն , սուրբարար հիւթեղ ու անուշ
սնունդ մը կուտան , և աւելի դիւ-
րամարս են : Բայց միշտ նայելու է
որ նոր մորթած ըլլան . վասն զի սր
և խցէ հնցած միտք դժուարամարս
ու վնասակար է :

Հնտեղէն կերակուրները , խմո-
րեղէնները , տապկոյները , ընդ-
հանրապէս աղէկ սնունդ չեն տար

փափուկ կազմուածք ունեցողնե-
րուն , և նստողական կեանք անցը-
նողներուն :

Աւելի օգտակար է՝ քիչ մը տար-
բեր կերակուր ուտել , քան թէ մէկ
տեսակէ մը միայն շատ ուտել մի և
նոյն սեղանին վրայ . միայն թէ
տարբեր կերակուրները իրարու ներ-
հակ չըլլան :

Ամենեկին առանց փորձակի սե-
ղան պէտք չէ նստիլ . անանկ ալ
պէտք չէ ուտել , որ ամենեկին ա-
խորժակ չիմայ բան ուտելու : Այ-
կանտնով ստամոքսը չիմանրանար ,
և սեղանէն ետքը մարդ կարող կ'ըլ-
լայ առջինին պէս ամէն աշխա-
տանքի՝ թէ մարմնով և թէ մտ-
քով : Այն ան մարդուն որ որկրա-
մոլութեամբ անանկ կը ծանրանայ
կերութեամբ , որ հոգեւ մարմնով
կը թմրի , ու ամենեկին չիկրնար բա-
նի գործքի հետ ըլլալ :

Աղէկ պէտք է ծամել կերակուր-
ները կլէկէն առաջ . չէ նէ կերա-
կուրները դժուարաւ կը մարսուին, և
ստամբարը կը տկարանայ : Աս բա-
նին համար շատ հոգ ունենալու է
ակոսները աղէկ պահելու :

Օգուշանալու է ան կերակուր-
ներէն՝ որ մարդ յօժարութեամբ
կ'ուզէ ուտել անօթի չեղած ատենը,
և ան ըմպելիքներէն՝ որ կ'ուզէ խը-
մել ծարաւ չեղած ատենը :

Մարդուս բնական ըմպելիքը
ջուրն է . անոր պէս անմեղ, ա-
ռողջ և օգտակար ըմպելիք չկայ .
անոր համար ալ պէտք է ընտրել ան
ջուրն որ պայծառ ու թեթեւ է, և
ամենեկին մէկ համ մը կամ հոտ մը
չունի :

Այսպիսի ջուրը մարմնոյն էս
շարակ ծակտիքներուն մէջն ալ կը
պտրտի, և մարսողութեան շատ
կ'օգնէ :

Վինին, գարեջուրը, և ասոնց
նման հեղանիւթները երբեմն դըր-
սուանց ուժ մը կու տան . բայց միշտ
կը կարծրացնեն կերակուրը և դը-
ժուարամարս կ'ընեն . հիւթերը կը
թանձրացնեն, ստամբարին հիւ-
թերը կ'ուռեցնեն, ջերերուն ա-
ռածգութիւնը կը թուլցնեն, և
բոլոր մարմինը կը տկարացնեն :

Բայց քիչ չսփով գործածուած
գինին, մանաւանդ երբոր զուտ ու
թեթեւ է, մեաս չիտար, և շատ
հեղ օգուտ կ'ընէ փափուկ ու թոյլ
անձինքներուն :

Իսկ ան հեղանիւթները որ կրա-
կէ կ'անցնին, ինչպէս օղիները, աճ-
դեբէնէրը, և այլն, աղէկ կ'ըրար
որ միայն դերպալաճափ խմուեթ-
ները գտնուէին : Ըսոնց ամէն օր
ըրած մասները ու կատարածները
խելքէ դուրս են :

Իսահուէն երբոր խիտ չսփտու

Քար. 498
15669

բութեամբ գործածուի, և սաստիկ տաք չըլլայ, և անօթի փորանց չի խմուի, միաս չընեք. մանաւանդ թէ սեղանէն երկու կամ իրեք ժամ ետքը գաւաթ մը խահուէ խմելը մարսողութեան օգուտ կ'ընէ:

Չէտլախ աղէկ մարսողին ախորժելի ու սննդաբար ըմպելիք է. բայց ամենուն ստամոքսին ձեռք չիտար:

Իրիկուան կերակուրը որչափ քիչ ու թեթեւ ըլլայ, այնչափ աւելի օտակար կ'ըլլայ:

Կերակուր ուտելու ատեն երբեմն երբեմն ըմպելիք մը խմելը օտակար է մարսողութեան:

Ուտելէն առաջ բան պէտք չէ խմել. և աւելի գէշ է թէ որ խիստ տաք կամ շատ սրտը ըլլայ ըմպելին: Ըստ սովորաբար ջրեղբուն միաս կը բերեն:

Շատ միասակար բան է նաև չա-

փաղանց խմել կերակուրէն ետքը: Ընդ ստամոքսը կը խառնուի, և կերակուրը վեր կուգայ:

Ընօթի փորանց գինի խմելը կը մնասէ ջրեղուն. և թէ որ շատ խրմուէ՛ ջրացաւութիւն ու մտքի ցրնդումն կընայ բերել:

Մարդուս սնունդը համեմատ պիտի ըլլայ իրեն գործողութեանցը և աղիատութեանցը. ու որ նստողական կեանք ունի, կամ թոյլ է՝ ընութեամբ ու դատարկ է, շատ զգուշաւոր պէտք է ըլլայ կերակուր ներու մէջ:

ԳԼՈՒԽ ԵՐԲՈՐԴ

Ահուաները աղէկ պահել

Սարսողութիւնը աղէկ ըլլալու համար ամէն բանէն առաջ կերակուրը աղէկ ծամելու է . առ բանս չիկրնար մարդ ինչպէս պէտք է ՚ի գործ դնել՝ թէ որ ակուաները առողջ՝ զօրաւոր և աղէկ պահուած չըլլան :

Կերակուր ուտելու ատներ մինն հետ միշտ հաց կամ խոտեղէն պիտի ուտուի , վասն զի մինակ միսը աւելի դիւրաւ կպած կը մնայ ակուաներուն մէջ , ու կը փտտեցնէ և կ'աւրէ զանոնք :

Օգուշանալու է որ ակուաները մէկէն ՚ի մէկ տաբէն պաղ կամ պաղէն տաք բանի չիհանդիպին . ա-

նոր համար շատ աղէկ է որ մարդ բերանը չառնէ ամենեին սաստիկ պաղ , կամ սաստիկ տաք բան :

Շատ թթու բաներ ուտողին ակուաներուն փայլունութիւնը կ'երթայ :

Ախուաները պէտք չէ հաստ կամ կարծր փողիներով , կամ շատ պինդ վրձիներով շփել :

Շատ օգտակար բան է առաւտաները հինա քէրու-վանա ըսուած փողին քիչ մը օղի մէջ խառնել քիչ մը ջրով , ու անով բերանը յօղուել , և ակուաները մաքրել :

Մտոր տեղը կրնայ բռնել նաև կարմրյուցած հացին կեղևը՝ բարակ ծեծած , ու ջրով լծրջած :

Աղէկ ստիբրութիւն է կերակրէն ետքը կամայ կամայ կտոր մը հացի կեղև ծամել , ու ետքը քիչ մը ջրով կամ գինիով բերանը և ակուաները յօղուել :

Երբոր մէկը կը տեսնայ որ փրտ-
տած ահուայ մը ունի, մէկէն պէտք
է հանել տայ, որպէս զի չըլլայ թէ
անիկայ ուրիշներն ալ փտտեցնէ:

Խոհակերոցի Ամանկի

Խոհակերոցի ամանները երբոր
զգուշութեամբ չխբանեցուին, մեծա-
մեծ վնասներ կրնան բերել մարդուս
առողջութեանը. և սակայն քիչ
մարդ կայ որ աս բանիս կողմանէ
զգուշաւոր ըլլայ:

Հողէ ամանները, պտուկները,
շատ ապահով ու անմեղ են, քան
թէ երկրթեղէն կամ պղնձեղէնները:

Երկրթէ ամաններն ալ աղէկ ա-
նագուած ըլլան ու պղնձէ աման-
ներէն աղէկ կ'ըլլան:

Իսկ պղնձեղէն բանեցընողները
պիտի նային որ շուտ շուտ անագե-
լու տան զանոնք. և արթուն ըլլան

որ անազը միակերպ աղէկ տրուած
ըլլայ , և զուտ անազ ըլլայ :

Վ) ամն զն տեղեր կայ որ անա-
գողները խարդախութեամբ կապար
կը խառնեն անագին մէջ . և սրով
հետև կապարին մէջ միշտ մինդեղ
(սրչան օխո) կայ , աս թոյնը
պղնձի ժանկին փրայ գալով շատ
վնասակար կ'ըլլայ միջէն կերակուր
ուտողին :

ԳԼՈՒԽ ՏԻՆԳԵՐՈՐԳ

Շարժում և Հանցիտ

Սարդուս առողջութիւնը պա-
հելու համար շատ հարկաւոր է
չափաւոր շարժմունքը :

Շարժումն է որ արեան շրջանը
կը շուտցնէ , հիւթերը կը բարակ-
ցնէ ու կը զատէ , և ջիղերը կը զօ-
րացնէ . անոր համար ան անձինքն
որ աշխատանքի սորված են՝ աւելի
գորաւոր կ'ըլլան , քան թէ անոնք
որ քիչ շարժմունք կ'ընեն :

Շարժմանց մէջ ընդհանրապէս
աւելի օգտակարները՝ ժուռ գալը , և
ձի հեծնիլն է :

Շարժումը օգտակար ըլլալու հա-
մար՝ մասնաւորապէս անօթի փո-
րանց պիտի ըլլուի . կամ կերակրէն

ևտրք պիտի ըլայ՝ վրան շատ ատեն
անցած :

Պէտք չէ չափը անցնել շարժման
մէջ ալ . հասլա երբոր քրտնի մարդ ,
կամ երբոր շունչը սխի ծանրա-
նայ , և վրան թուլութիւն գայ ,
պէտք է հանգչել :

Հարժումը աւելի սգտակար ըլ-
լալու համար՝ բաց ու առողջարար
տեղերուն մէջ ստորանելու է :

Մտնք որ բնութեամբ վատուծ
են , կամ թթու ու կծու հիւթերնին
շատ է , պէտք չէ շատ շարժմունք
բնեն :

Հարժում՝ բնէն ևտրք՝ սպալ
առնելէն : աստիկ պէտք է զգուշա-
նայ : Վ անս զի ցուրտը մեր մտրթին
ծակտիկները կը գոցէ , և կը սպակե-
ցնէ արտաշնչութիւնը ու քրտնիքը :

Պէտք չէ մէկէն ՚ի մէկ տար օ-
գէն ցուրտը անցնել :

Պէտք չէ սպաղ ջուր խմել՝ երբոր

քրտնիքը չէ ինջած , կամ երբոր
քիչ մը ատեն մարդ իր ձայնը գոր-
ծածեր է նէ :

Լըրբոր մէկը շարժմունք ընելով
յոգնք է , կերակուր ուտելէն ա-
ռաջ կամ մտայ զբաղմունք տալէն
ատաջ ալ պէտք է քիչ մը հանգչի :

Չտխաղանց հանգիստը շատ վը-
նասակար բան է :

Մտով մտրմնոյն բնական ջերմու-
թիւնը կը տկարանայ , աւելորդները
կը շատնան . հիւթերը թանձր և ձիւ-
թային կ'ըլլան ու կը ծանրանան .
բոլոր անդամները տկար ու թոյլ
կ'ըլլան . և այսպէս կը սպառնա ին-
անթիւ հիւանդութիւններ :

Թէ որ մէկը առ հարկի դատարկ
ու անշարժ պիտի կենայ , պէտք է
որ թեթեւ ու քիչ կերակուր ուտէ .
և որչափ կրնայ նէ՝ նստած քիչ կե-
նայ , այլ մանստանդ շտտակ ոտքի
վայ :

Անգգալի արտաշէտութիւնը՝ որ
այնչափ հարկաւոր և պիտանի է
կենդանական գորութեան , կրնայ
ըլլուիլ շարժմամբ , շփելով , գաղջ
բարձրիւրով բաւականապէս գոցուած
պահելով զինքը յարմար դպեստնե-
րով :

Գ Լ ՈՒ Ի Ն Վ Ե Յ Ե Ր ՈՐ Դ

Քոռն և Արքևոչքիւն

Քոռնն է որ արինին բարակ
մատուքները՝ որ արթնութեան ա-
տենը ցրուած են ու տկարացած ,
կը զորացնէ . աշխատութեամբ և
կամ հիւանդութեամբ պակասած
ուժը կը նորոգէ , և մարտդութեան
ու աւելի սնունդ առնելու շատ
արէկ կ'օգնէ :

Քոռնին չափը՝ ամէն մարդուն
իր աշխատանքը և սովորութիւնն
է . բայց քսանը չորս ժամու մեջ՝ եօ-
թը կամ ութը ժամ միակերպ քը-
նանալը բաւական է :

Աս կայ որ ծերերը և արիւնայ-
ին խառնուածք ունեցողները աւել-
ի քիչ քոռնի կարօտ կ'ըլլան , քան

Թէ տղաքն ու մաղասային բնու-
թիւն ունեցողները :

Չափաւոր քունը թէ մարմինը
կը լինի մեղմ և թէ միտքը . իսկ
չափազանցը սաստիկ կը ծանրացը-
նէ , և բանի գործի հետ ըլլալ չի-
թողուր :

Ահարուան քունը ամենուն օգ-
տակար չէ . բայց մաղասային ու
սլոցամատ բնութիւններուն կ'օգտէ
սովորաբար կարճ քուն մը ըլլալը
կերակրէն ետքը :

Բնանալու համար աւելի աղէկ
է անկողնի վրայ երկնցած պառ-
կիլը՝ մարմնով քիչ մը սրլսմուած ու
ծաղուած , և գլուխը ոտուլներէն
բարձր . և ալ աղէկ է մէկ կողմի վը-
րայ՝ քան թէ կոնրկի վրայ պառ-
կիլը . և ամէն կապերէն արձակ
ըլլալու է , ամենեւին սրլսմուած բան
մը պէտք չէ ունենալ մարմնոյն վը-
րայ :

Ահարուան քունին ստինը աւելի
օգտակար է նստածի պէս՝ քան
թէ երկնցած պառկիլը , քիչ մը
դէպ 'ի կոնակը բռնելով գլուխը ,
և ձախ կողմին վրայ :

Պառկելու խոցը որչափ որ կա-
րելի է ընդարձակ պիտի ըլլայ , ա-
ղէկ պաշտպանուած , և ցորեկը բու-
սաւոր ու սայծառ :

Ան խոցին մէջ ամենեւին պէտք
չէ սրահել ոչ ծաղիկ , ոչ պտուղ , և
ոչ հոտաւետ բաներ . և ցորեկը պա-
տուհանները բայց պէտք է թողուլ :

Չափէ դուրս արթուն կենալը՝
շատ վնասակար բան է . մարդուս
ուժը կը կտրէ , բարկութիւնը կը վա-
ռէ , մարտողութիւնը կ'արդիլի . ա-
նով հիւթերը կը կարծրանան , մար-
մինը վատուժ կը մնայ , երեսին գոյնը
կը նետէ , վերջապէս բովանդակ կեն-
դանական զօրութիւնը տակն ու վը-
րայ կ'ըլլայ :

ԳԼՈՒԽ ԵՕԹՆԵՐՈՐԳ

Չգևստ

Սարգուս հաղած զգեստները յարմար պիտի ըլլան իր բնակած երկրին օդուն, եղանակին, իր հասակին, և իր խառնուածքին :

Արիտասարգներուն արիւնը դուտար ըլլալով կրնան քիչ մը թեթեւ զգեստներ հագնելու . իսկ տարիքը առած մարդիկ պետք է աղէկ հագուին, որպէս զի կարենան տաքութիւննին սրահել :

Չորհապին հաստը կամ բարակը զգեստներուն մեջ էն աղէկն է՝ ինչ և իցէ եղանակի ատեն :

Վասնէւս գործածելը աւելի ծելոյ կը յարմարի . և անոնց որ մաղասային ու ցրտային խառնուածք

ունին, կամ բնական ջրի ցաւեր ունին :

Ո՛ր և իցէ զգեստը նայելու է որ բաւական լայն ու յարմար ըլլայ և միշտ մաքուր . և անանկ որ կուրծքը, փորը, թեւերը և ոտուքները համարձակ ու դիւրաւ շարժին :

Ան կասկերը, գօտիները, կոճակները, վզնոյները և այլն, որոնք որ շատ կը սխմեն, շատ մնասներ կը բերեն առողջութեան . չեն թողուր որ կենսական և բնական գործքերը համարձակ ըլլուին, և պատճառ կ'ըլլան անթիւ հիւանդութիւններու :

Արմանա աշխի ձեկզքը որոնեն յիշուր ապի մ անուրս որո ցնոր, միայնս ցլ մ, միկտոնց ցլ շեւ ողբմտու ճաւայլա՞ ցլ ցմմտտըր ոտարու միմտը ալ ձե ձ միկորըր քաշու քաւալլ : մե՞ միկիւնտըր՞ քմիտի ձ ցա՞նս սխա՞ : ցրնիայ միցմիւն մ, զգմտարո ցրնիայտըրիտս միկիկրա՞

ԳԼՈՒԽ ՈՒԹԵՐՈՐԴ

Մարտիրոս

Մարտիրոսին առողջութեան աղբիւրն է: Բորը և մորթի հիւանդութիւններուն մեծ մասը աղտոտութենէ առաջ կու գան, անոր համար անոնց զլխաւոր դեղն ալ մաքրութիւնն է:

Փտտած մահաբեր ջերմերը և ասոնց նման փոխադրական հիւանդութիւնները գրեթէ միշտ անոնցմէ կը սկըսին, որոնք որ աղտոտ և փակուած տուներու մէջ կը բնակին, և փրանին աղտոտ զգեստներ կը հագնին: Ուստի որչափ կարելի է նէ յաճախ պէտք է փոխել ճերմակեղէնները, և անկողնի լաթերը:

Բաղնիքի սովորութիւնը օգտա-

կար բան է. բայց անկէջ 'ի զատ ամէն օր պէտք է լուանալ ձեռքերը ու երեսը, և ստէպ ստէպ տուրները և ակումները:

Որոնք որ ցորեկը անկողինները վերցնելու սովորութիւն չունին, ինչպէս Եւրոպացիք, պէտք է որ շտաւօտանց եղանակով պէս մէկէն անկողինն շտկեն: Ընկողինները առանց ծածկելու պէտք է թողուլ բայ՝ գոնէ մէկ ժամի մը չափ:

Պառկելու սենեկին պատերը կտաւեղէններով զոցուած չըլլան. վասն զի անոնցմով օդը կ'ապականի, և բոլոր ան սենեկին դուրսդէրները անոնց վրայ կը տողորուին: Ուստի պառկելու սենեակները որչափ կարելի է նէ բնդարձակ պիտի ըլլան, միջի եղածներն ալ քիչ ու պարզ:

Ինչ մտայ. միջոցի սենեակները յատկապէս անոնցմէ շտկուի. անոնցմէ շտկուի. անոնցմէ շտկուի. անոնցմէ շտկուի.

տար ի բնական զգացումսն
և զգացումսն ի բնական զգացումսն
և զգացումսն ի բնական զգացումսն

Կիրք

Կիրքերը մարդուս կեանքը երկրնցընելու կամ կարճեցընելու շատ ազդեցութիւն կ'ընեն :

Ով որ կ'ուզէ պահել և զորացընել իր բնական առողջութիւնը, ամէն բանէն ստաջ տէր պիտի ըլլայ իր անձնական կիրքերուն, ու ամէն բանի մջ խելով պիտի շարժի :

Փութը կ'երթայ մեր ամէն ջանքը առողջ կեանք ունենալու, թէ որ ետքը կու տանք զմեզ մէկ անտաւոր կիրքի մը ձեռքը :

Մեն ջանքով պէտք է զգուշանալ բարկութեան կիրքէն . վասն զի անխկայ մարդուս արիւնը տակն ու վրայ կ'ընէ, հոգին կը խռովէ, ջերմ

կը պատճառէ, և երբեմն նաև մարմնութիւնը, և ետքը մահ ալ կը բերէ :

Մասնակի մտիկ պէտք է դնել վրէժխնդրութեան կիրքին . և որ պիտի չկարգուի սրտին մջ . վասն զի որ սրտը մը պէս կ'ուտէ կը հալեցընէ մարդուս կեանքը :

Վ ախր, արտամութիւնը, նախանձը, ատելութիւնը, վրէժխնդրութիւնը, յուսահատութիւնը, և անոնց նման կիրքերը կը տկարացընեն մարդուս ջիւղերը, արեան շրջանը կը թուլցընեն, մարտողութեան վրէժխնդրութիւններ, և երբեմն նաև ջղացաւորութիւններ, ակտիւ գործի հիւսանդութիւններ (սէպանէր), և նաև մահ կը բերեն :

Մասնաւորապէս տրտմութիւնը շատ հեղ մարձոտութիւն մը կը դառնայ, որ անոնց իմանալու ներքին ուժերը կը հալեցընէ, և խառնուածքը կ'ասպականէ :

Մասնաւորապէս տրտմութիւնը, նախանձը, ատելութիւնը, վրէժխնդրութիւնը, յուսահատութիւնը, և անոնց նման կիրքերը կը տկարացընեն մարդուս ջիւղերը, արեան շրջանը կը թուլցընեն, մարտողութեան վրէժխնդրութիւններ, և երբեմն նաև ջղացաւորութիւններ, ակտիւ գործի հիւսանդութիւններ (սէպանէր), և նաև մահ կը բերեն :

Մասնաւորապէս տրտմութիւնը շատ հեղ մարձոտութիւն մը կը դառնայ, որ անոնց իմանալու ներքին ուժերը կը հալեցընէ, և խառնուածքը կ'ասպականէ :

Մասնաւորապէս տրտմութիւնը շատ հեղ մարձոտութիւն մը կը դառնայ, որ անոնց իմանալու ներքին ուժերը կը հալեցընէ, և խառնուածքը կ'ասպականէ :

Մասնաւորապէս տրտմութիւնը շատ հեղ մարձոտութիւն մը կը դառնայ, որ անոնց իմանալու ներքին ուժերը կը հալեցընէ, և խառնուածքը կ'ասպականէ :

Մասնաւորապէս տրտմութիւնը շատ հեղ մարձոտութիւն մը կը դառնայ, որ անոնց իմանալու ներքին ուժերը կը հալեցընէ, և խառնուածքը կ'ասպականէ :

Մասնաւորապէս տրտմութիւնը շատ հեղ մարձոտութիւն մը կը դառնայ, որ անոնց իմանալու ներքին ուժերը կը հալեցընէ, և խառնուածքը կ'ասպականէ :

Մասնաւորապէս տրտմութիւնը շատ հեղ մարձոտութիւն մը կը դառնայ, որ անոնց իմանալու ներքին ուժերը կը հալեցընէ, և խառնուածքը կ'ասպականէ :

Մասնաւորապէս տրտմութիւնը շատ հեղ մարձոտութիւն մը կը դառնայ, որ անոնց իմանալու ներքին ուժերը կը հալեցընէ, և խառնուածքը կ'ասպականէ :

Սխիթարութիւնը և սլարկեշտ ուրախութիւնը՝ մարդուս առողջ ջութեան շատ օգուտ կ'ընէ . ուստի սէտք է որ մեր միտքը երկարատեն սևեռած մնայ մէկ բանի մը վրայ , մանաւանդ երբոր անհաճոյ բան է :

Արբեմն մէկուն վրայ տրտմութիւն կուգայ , մէկէն սէտք է ուրախ ընկերութիւն մը գտնալ . և աշխատանքները զօսալի զտաղմունքով , և հաճոյական հանգստութիւններով բարեխառնելու է :

Վայ անոնց որ ուտելով կամ խրմելով կ'ուզեն տրտմութեան դեղ մը ընել :

Այսո ներհակ , ուրախութիւնը թէ որ չտիրաւոր է , և ասոր նման կիրքերը , ընտոր սրտի հանգստութիւնը , յոյսը , առաքինախան սէրը , բարիք ընելու ջանքը , և այլն , ասոնք կը գորայընեն ջեղերը , կը շուտ

ջընեն հիւթերուն շրջանը , և շատ կ'օգնեն մարտողութեան և արտաշնչութեան :

Չտիազանց ու սաստիկ տրտմութիւնը շատ անգամ պատճառ կ'ըլլայ դարհուրելի անկարգութիւններու , տարբութիւններու , ջեղերու ցնցումներու , կաթուածներու , և մասնաւորապէս անոնց՝ որոնք որ կրակոտ ու տաք խառնուածք ունին :

Ասանկ նաև չտիազանց ուրախութիւնը շատ գէշ հետևանքներունի :

Բողհանրապէս ուլ որ կ'ուզէ իր կիրքերուն գէմ դնել , այնպիսի կերպով ուշ սլիտի դնէ սլիտանի բաներու , որ ատեն չի մնայ կիրքերէն յաղթուելու , և անոնց գերի ըլլալու :

Ան հիւանդութիւնները՝ որ կիրքերէն առաջ կ'ըլլան , իրաւ որ կը ըլլ

նան դեղերով բժշկուիլ, բայց կիր-
 քերուն գիմնացր առնելը կամ ցած-
 ցրնելը դեղը բան չէ, այլ չափա-
 տրութեան, խելքի, առաքինու-
 թեան, կրօնի, և Աստուծոյ սիրոյն
 բանն է:

Առողջութեան և երկայն կենաց
 շատ օգտակար բան է խղճմտանքը
 մաքուր և սիրտը հանդիստ բռնելը =
 Ուստի ամէն բանէն առաջ պէտք
 է առաքինական կենաց ետէ ըլ-
 լալ, և խիտաւոր կիրքերուն սանձ
 դնել:

Աս կեանքիս անյաւոր ըլլալը
 գիտնալով աշխարհա բաները խիստ
 մեծ բաներու տեղ պէտք չէ դնել =
 Միշտ սա մտածելու է թէ ասիկայ
 ճանքայ մըն է յախտեանական կենաց
 հասնելու:

Քամբուն վրայ ամէն
 հանգստութիւն վայելեմ բնելը բուն
 հայրենիքս երթալու միտք չունիմ

ԳԼՈՒԽ ՏԱՄԵՆՈՐԻ

խղճմտանքի մաքրութիւն և
 Սրտի հանգստութիւն

Առողջութեան և երկայն կենաց
 շատ օգտակար բան է խղճմտանքը
 մաքուր և սիրտը հանդիստ բռնելը =

Ուստի ամէն բանէն առաջ պէտք
 է առաքինական կենաց ետէ ըլ-
 լալ, և խիտաւոր կիրքերուն սանձ
 դնել:

Աս կեանքիս անյաւոր ըլլալը
 գիտնալով աշխարհա բաները խիստ
 մեծ բաներու տեղ պէտք չէ դնել =

Միշտ սա մտածելու է թէ ասիկայ
 ճանքայ մըն է յախտեանական կենաց
 հասնելու:

Քամբուն վրայ ամէն
 հանգստութիւն վայելեմ բնելը բուն
 հայրենիքս երթալու միտք չունիմ

Քամբուն վրայ ամէն
 հանգստութիւն վայելեմ բնելը բուն
 հայրենիքս երթալու միտք չունիմ

լսել է : Աւ աս ըստորը կրայցնէ :
կր զըզուի թէ աս աշխրբիս հանգըս-
տու թիւնն երէն , և թէ յախտնա-
կան ուրախութիւնն երէն :

Մ'անաւոր կերպով մը առող-
ջութեան ֆնասակար բան է կեղ-
ծաւորութիւնը : Վ ասն զն ինչ թը-
շուառ կեանք է անոնց կեանքը որ
խելքերնին մտքերնին իրենք զիրենք
սարտըրկելու , և ուրիշները խարխը-
րելու հետ է : Բսոնք հարկաւ կարճ
ու հիւանդոտ կեանք մը կ'ունե-
նան :

Սրաի հանգստութիւն ունենա-
լու համար մէկ հատիկ դեղը աս է
որ մարդ ամէն բանի վրայ շիտակ
մտածել գիտնայ : Վ ասն զն մարդ-
կանց թշուառութիւններուն շատը
անկէց առաջ կու դան որ աշխրբիս
բաներուն վրայ ծուռումուռ կար-
ծիքներ ունին :

Պատարկութիւնն ալ չէ թէ մի-

այն շատ հիւանդութիւններու պատ-
ճառ է , հասար նաև ինքը տեսակ
մը հիւանդութիւն է : Բնոր համար
առողջ կեանք մը ունենալ ուզողը
սխտի նայի որ ամէն ատեն արտա-
քին կամ մտաւոր աշխատանքի մը
հետ ըլլայ : Բսով նախ ինքը շատ
կ'ապրի առողջութեամբ , և իր ան-
յաւոր կենաց ամէն մէկ օրը երկուք
կ'ընէ : Արկորդը՝ իր օգտակար աշ-
խատանքներովը յախտնական կե-
նաց հասնելէն ետքը՝ աս աշխրբիս
մէջ ալ մէկ կերպով մը անմահ կը
մնայ , ինչուան աշխրբիս վերջը գո-
վելի կ'ըլլայ ամենուն ՚ի փառս Բս-
տուծոյ :

